

‘સમયસાર’ ૧૯૫ ગાથા.

જહ વિસમુવમુંજંતો વેજ્જો પુરિસો ણ મરણમુવયાદિ ।
પોગ્ગલકમ્મસ્સુદયં તહ મુંજદિ ણેવ વજ્જદે ણાણી ।।૧૯૫ ।।
જ્યમ ઝેરના ઉપભોગથી પણ વૈદ્ય જન મરતો નથી,
ત્યમ કર્મઉદ્યો ભોગવે પણ જ્ઞાની બંધાતો નથી. ૧૯૫.

ટીકા :- ‘જેમ કોઈ વિષવૈદ્ય, બીજાઓના મરણનું કારણ...’ બીજાઓ જો ખાય તો મરી જાય એવું ઝેર. ‘જે વિષ તેને ભોગવતો છતો પણ, અમોઘ (રામબાણ) વિદ્યાના સામર્થ્ય વડે...’ અમોઘ વિદ્યા, સફળ વિદ્યા, રામબાણ વિદ્યા. એ વિદ્યાના પ્રયોગથી વૈદ્ય ઝેરમાં મરવાનું છે એ રહે નહિ. ‘વિદ્યાના સામર્થ્ય વડે વિષની શક્તિ રોકાઈ ગઈ...’ છે. ઝેરની શક્તિ ત્યાં રોકાય જાય છે. આ તો દૃષ્ટાંત છે. ‘મરતો નથી, તેમ અજ્ઞાનીઓને રાગાદિભાવોના સદ્ભાવથી બંધનું કારણ...’ એમ કહ્યું હતું ને પહેલું? ‘વિષવૈદ્ય બીજાઓના મરણનું કારણ...’ એમ કહ્યું હતું. એમ અજ્ઞાની(ને) આત્માના આનંદના સ્વાદની ખબર નથી, અતીન્દ્રિય આનંદ પ્રભુ છે એની એને ખબર નથી. એવા અજ્ઞાનીઓને ‘રાગાદિભાવોના સદ્ભાવથી બંધનું કારણ જે પુદ્ગલકર્મનો ઉદ્ય...’ આહા...! ‘તેને જ્ઞાની ભોગવતો છતો...’ ભાષા સમજાવવા તો એમ કહે ને? બાકી ખરેખર તો ધર્મ એવી ચીજ છે કે આત્માના આનંદના સ્વાદમાં એને રાગાદિ આવે એ બધો જ્ઞાનીને ઝેર જેવો લાગે છે. આહાહા...! ધર્મ ચીજ કોઈ એવી છે. સાધારણ કોઈ વાત નથી કે દયા પાળી ને વ્રત કર્યા ને અપવાસ કર્યા (એટલે) થઈ ગયો ધર્મ.

ધરમ તો ધર્મી એવો જે આત્મા, એને સ્પર્શીને જે જ્ઞાન ને આનંદ આવે એ જ્ઞાન અને આનંદના બળથી અજ્ઞાનીને જે કર્મ ભોગવતા બંધ થાય... આહા...! ‘તેને જ્ઞાની ભોગવતો છતો...’ આહા...! ‘છતો પણ, અમોઘ જ્ઞાનના સામર્થ્ય...’ ઓલામાં અમોઘ વિદ્યાનું સામર્થ્ય હતું. આમાં અમોઘ જ્ઞાનનું સામર્થ્ય (લીધું). આહા...! એ જ્ઞાનનું સામર્થ્ય એટલે? ચૈતન્ય સ્વભાવ પૂર્ણ આનંદ અને પૂર્ણ જ્ઞાન ને પૂર્ણ વીતરાગ સ્વરૂપ, એવું જે અનુભવમાં આવ્યું છે એ અનુભવના સામર્થ્યના બળ વડે અજ્ઞાનીને જે રાગાદિને કારણે બંધનું કારણ હતું તે જ્ઞાનીને નિર્જરાનું કારણ થાય છે. આહા...! પણ કારણ આ. આહાહા...!

આત્માનો સ્વભાવ પરમાત્મસ્વરૂપે એ તો છે. પરમ સ્વરૂપ, દરેક ગુણ પરમ સ્વરૂપે પૂર્ણ બિરાજે છે. એવા સ્વરૂપનું સ્વસંવેદન, સ્વ નામ પોતાનું સં (નામ) પ્રત્યક્ષ, પરની અપેક્ષા વિના વેદન થાય તે વેદન આગળ અજ્ઞાનીને જે રાગાદિને કારણે ઉદયમાં બંધ થતો (હતો), તે જ્ઞાનીને ઉદયમાં બંધ થતો નથી. આહાહા...! એવું માહાત્મ્ય ચૈતન્યનું છે. એવું માહાત્મ્ય કોઈ દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિના પરિણામનું એવું માહાત્મ્ય નથી. એ તો બંધના કારણ (છે). સંસાર, ઘોર સંસાર (છે). આહાહા...! ત્યારે ભગવાનઆત્મા, પૂર્ણ અતીન્દ્રિય જ્ઞાન અને આનંદનું વેદન હોવાથી જ્ઞાનીને, જે અજ્ઞાનીને બંધનું કારણ છે, એ જ જ્ઞાનીને નિર્જરાનું કારણ છે. છે?

‘અમોઘ જ્ઞાનના સામર્થ્ય દ્વારા રાગાદિભાવોનો અભાવ હોતાં...’ કેમકે એને રાગનો પ્રેમ જ નથી, ઝેર દેખે છે. આહાહા...! આત્માના અમૃતના અતીન્દ્રિય, અચિંત્ય અનંત કાળમાં નહિ વેદ્યો, જાણ્યો એવો આત્માનો સ્વભાવ વેદ્યો, એ સ્વભાવના બળના જોરે. અમોઘ બાણ એટલે ઈ. આહા...! ‘રાગાદિભાવોનો અભાવ હોતાં...’ જરી રાગ છે પણ રાગનો રાગ નથી. વીતરાગ સ્વરૂપે પ્રભુ (બિરાજે છે), એના પ્રેમમાં સ્વસંવેદન આગળ રાગની કાંઈ કિંમત નથી. આહાહા...! બહારની ચીજની તો કોઈ કિંમત છે જ નહિ. શરીર કે પૈસા કે આબરુ કે, એ કોઈ ચીજ નથી, એ તો જગતની જડ ચીજ (છે). પણ આત્માના આનંદના સ્વાદ આગળ કર્મના ઉદયનો રાગ આવે અને ભોગવે પણ ખરો.. આહાહા...! પણ જ્ઞાન અને આનંદના સ્વાદની મીઠાશની અધિકતાને લઈને, એ રાગમાં મીઠાશ ઉડી ગઈ છે. આવી વાત છે. ચાહે તો ચક્રવર્તીનું રાજ હો, પણ એ તો જડ છે, પર છે. એમાં તો સુખબુદ્ધિ ઊડી ગઈ છે, ધર્મને પોતાની સુખબુદ્ધિ થઈ તેથી પરમાંથી તો સુખબુદ્ધિ ઊડી ગઈ છે પણ રાગમાંથી પણ સુખબુદ્ધિ ઊડી ગઈ છે. આહાહા...! કેટલી શરતુંવાળો ધર્મ! આવો ધર્મ છે.

એ ‘અમોઘ જ્ઞાનના સામર્થ્ય દ્વારા...’ જ્ઞાન એટલે એકલું જાણવું, એમ નહિ. એ જાણવું એવું તો અગિયાર અંગનું જ્ઞાન અનંતવાર થયું, પણ જ્ઞાનસ્વરૂપ એવો આત્મા, એને સ્પર્શીને સ્વસંવેદન થાય. સ્વ (અર્થાત્) પોતાનું, સં (નામ) પ્રત્યક્ષ. પર અને રાગના વિકલ્પ ને પરની અપેક્ષા વિના (થયેલું જ્ઞાન). તે વેદનના બળથી તેને રાગના વેદનમાં પ્રેમ અને રુચિ નથી. તેથી તે રાગ ખરી જાય છે. આહાહા...! ‘બંધાતો નથી.’ છે?

‘રાગાદિભાવોનો અભાવ હોતાં (—હોઈને) કર્મોદયની શક્તિ રોકાઈ ગઈ...’ છે. આહાહા...! કર્મનો ઉદય છે એ નવા બંધનું કારણ થાય, એ શક્તિ રોકાઈ ગઈ છે. આહાહા...! અમોઘ આત્માના આનંદના સ્વાદના સામર્થ્ય વડે ‘રાગાદિભાવોનો અભાવ હોતાં...’ (અર્થાત્) રાગનો રાગ ન હોતાં. આહાહા...! એક મ્યાનમાં બે તલવાર ન રહે. એમ જેને આત્મબુદ્ધિ, સુખબુદ્ધિ અંદરમાં ઉત્પન્ન થઈ એને રાગમાં સુખબુદ્ધિ ઊડી જાય છે. આહાહા...! પરદ્રવ્યની તો વાત

જ શું કરવી? પરદ્રવ્યમાં તો કાંઈ છે જ નહિ, સુખેય નથી અને દુઃખેય નથી, એ તો જ્ઞેય છે. પણ પર્યાયમાં રાગ છે (એ) દુઃખ છે અને ઝેર છે. ચાહે તો શુભરાગ હોય તોપણ ઘોર સંસાર છે. ભગવાનઆત્મા રાગની આકુળતા વિનાની ચીજ, એવી અનાકુળ ચીજના વેદનની આગળ રાગનો ભાગ આવે છતાં તેનું વેદન નથી. વેદે છે એ તો પહેલું થોડું આવી ગયું, એ જુદું. પણ સ્વામીપણું ધણીપત્તે વેદન નથી, મારાપણે વેદન નથી. આહાહા...! આવો ધર્મ.

‘રાગાદિભાવોનો અભાવ હોતાં (–હોઈને) કર્મોદયની શક્તિ રોકાઈ ગઈ...’ છે. આહાહા...! શું કહે છે? પૂર્વનો જે કર્મનો ઉદય છે, રાગ થઈને એનાથી બંધન થાય એ શક્તિ રોકાઈ ગઈ. કર્મોદયના ઉદયની શક્તિ, તેના લક્ષે જરી રાગ થયો એ પણ રોકાઈ ગયો. રાગનો રસ ન રહ્યો, ઝેર છે. આહાહા...! જેને ઇન્દ્રના ઇન્દ્રાસનોના ભોગ ઝેર જેવા દેખાય છે. સમક્રિતીને આત્માના આનંદના સ્વાદ આગળ ઇન્દ્રના ઇન્દ્રાસનો અને ઇન્દ્રાણીઓના ભોગ ઝેર જેવા દેખાય છે. એ કારણે કર્મોદયની શક્તિ જે બંધનું કારણ થાય એવા રાગ થાય, તે રાગ એને થતો નથી. આહાહા...! આવી વાત છે.

મુમુક્ષુ :- કર્મ તો પુદ્ગલ છે એની શક્તિ શી રીતે રોકાય?

ઉત્તર :- શક્તિ એટલે કર્મ થઈને અહીં રાગ થાય છે એમાં નિમિત્ત થાય છે ને? અહીં તો કહે છે, એને રાગ જ થતો નથી, એમ કહે છે. કર્મોદયની શક્તિ એટલે એ તો જડ છે, પણ તેના લક્ષે જરી રાગ થાય એ રાગ થયો ઇ એને થયો જ નથી, કહે છે. કારણ કે ઉદય આવ્યો તો એનું બંધનું કારણ થાય, પણ અહીં બંધનું કારણ થતું નથી. એટલે કર્મોદયની શક્તિ રોકાઈ ગઈ, રાગ જ થયો નહિ. થયો તે થયો નહિ, થયો તે થયો નહિ. આહાહા...!

પોતાના આનંદના ખેંચાણ આગળ, સમ્યગ્દર્શન એટલે પોતાના આનંદનું ખેંચાણ થઈ ગયું છે. લોહચૂબક જેમ સોયને ખેંચે છે એમ અતીન્દ્રિય આનંદનું ખેંચાણ થઈ ગયું છે. એના પ્રેમ અને ખેંચાણથી કર્મોદયથી જરી રાગ થયો એનું ખેંચાણ ટળી ગયું છે. આહાહા...! આવો માર્ગ છે. તદ્દન નિવૃત્તસ્વરૂપ છે. સારી દુનિયાના પદાર્થથી તો નિવૃત્ત સ્વરૂપ છે પણ રાગાદિનો વિકલ્પ ઉઠે એનાથી પણ પ્રભુ તો નિર્વિકલ્પ સ્વરૂપ, તદ્દન નિવૃત્તસ્વરૂપ છે. આહાહા...! એવા નિવૃત્તસ્વરૂપ, એનો જ્યાં અંદર સ્વાદ આવ્યો, એનું સ્વસંવેદન આવ્યું... આહાહા...! એમાં જે આનંદ ને જ્ઞાન ને શાંતિ હતી એનો નમૂનો જ્યાં દશામાં આવ્યો, એ વેદનની આગળ રાગની કોઈ કિંમત રહી નહિ. આહાહા...! આવો માર્ગ છે. રાગ આવે છતાં તેની કિંમત ન રહી. અણમૂલ્ય ચીજનું જ્યાં મૂલ્ય થયું... આહાહા...! અણમૂલી ચીજ પ્રભુ છે, એનું જ્યાં મૂલ એટલે કિંમત જ્યાં થઈ ત્યાં રાગાદિની કિંમત ઊડી જાય છે.

તેથી કર્મોદયના ઉદયની શક્તિ રોકાઈ ગઈ છે, એમ કહે છે. એનો અર્થ ઇ કે, ઉદયથી

જે બંધ થાય એ બંધ થતો નથી. આહાહા...! આ બાજુ વિશેષ ઉદય થઈ ગયો છે. અતીન્દ્રિય સ્વસંવેદન અને આનંદના જોરના બળથી આ શક્તિ રોકાઈ ગઈ, આ શક્તિ વધી ગઈ. સમજાણું કાંઈ? આહાહા...!

ભગવાન અતીન્દ્રિય આનંદનું દળ, માખણનો પીંડલો જેમ હોય એમ આ પ્રભુ અતીન્દ્રિય આનંદનો પીંડલો છે. આહાહા...! એના જ્યાં વેદન આવ્યા, એ વેદનની આગળ કર્મઉદયથી થયેલો જરી રાગ, થયેલો છે નબળાઈને લઈને પણ એનાથી પછી બંધ થતો નથી. આવું સ્વરૂપ છે.

જેને હજી આ વાત જ્ઞાનમાં પણ આવતી નથી એ વેદનમાં ક્યારે આવે? જ્ઞાનમાં પણ એ વાત હજી બેસતી નથી અને આ દયા, દાન ને વ્રત ને એ વિકલ્પો છે એ કારણ થશે (એમ માને છે). કારણ થશે એનો પ્રેમ કેમ જાય? આહાહા...! એનાથી લાભ થશે એને પોતાથી જુદો માને કેમ? એનાથી ખેંચાણ કેમ પાછું ફરે? આહા...! અજ્ઞાનીને રાગ ખેંચાણ કરે છે. આહાહા...! કેમકે ભગવાનઆત્મા અતીન્દ્રિય સુખનું નીર ભર્યું છે. અતીન્દ્રિય સુખનો સાગર ભર્યો છે. એવા સુખના સાગરના નમૂનામાં, નમૂનામાં.. આખો સ્વાદ તો પર્યાયમાં ક્યાંથી આવે? આહા...! 'સુમનભાઈ'! છે ન્યા ક્યાંય તમારે? નથી ક્યાંય. પૈસા છે ત્યાં. એટલો બધો પૈસો, ત્રણ-ચાર કરોડ રૂપિયાની પેદાશ. મોટા રાજા જેમ. ધૂળમાં બધા ભિખારા છે, રાંકા છે.

આત્માની બાદશાહી, અનંત ગુણથી ભરેલો ભગવાન, એનો આદર છોડીને એક રાગના કણને તેના ફળ તરીકે મળેલી સામગ્રી, એનો આદર કરે છે તે ભગવાનનો અનાદર કરે છે. આહા...! અને જેને ભગવાનઆત્માનો આદર થયો, અનુભવીને, હોં! સ્વસંવેદન થઈને... આહાહા...! આ ચીજ દુનિયામાં ક્યાંય, આની પાસે કોઈની કિંમત નથી. આહાહા...! એવું જે આત્મજ્ઞાન, આત્મજ્ઞાન ને? નિમિત્તનું, રાગનું કે પર્યાયનું જ્ઞાન એમ ન કહ્યું, આત્મજ્ઞાન. વસ્તુ છે તેનું જ્ઞાન. આહાહા...! તે જ્ઞાનમાં આનંદ આવતાં કર્મોદયની શક્તિ રાગથી નવું બંધન થવું જોઈએ એ અટકી જાય છે. 'દેવીલાલજી' આવી વાત છે. આહા...!

મુમુક્ષુ :- રાગ સાવ લૂખો થઈ ગયો.

ઉત્તર :- લુખો નહિ, છે જ નહિ હવે. છે જ નહિ. આહાહા...! કાળો નાગ આમ દેખે ત્યાં નજીક જાતો હશે? પાંચ હાથનો લાંબો કાળો, જાડો (નાગ જુવે તો) નજીક જાતો હશે? આહાહા...! એમ આત્માના આનંદના સ્વસ્વાદની આગળ રાગ છે એ કાળો નાગ છે. એ શુભરાગ, હોં! અશુભરાગના પાપ હિંસા, જૂઠું, ચોરી, વિષયવાસના એની તો વાત શું કરવી? બાપુ! એ તો.. આહાહા...!

જ્ઞાનીને શુભરાગમાં પ્રેમ આવતો નથી. આહાહા...! આ આંતરો સ્વના વેદનનો છે. અનાદિનું જે રાગનું વેદન હતું, કર્મચેતનાનું વેદન હતું, એ જ્યાં જ્ઞાનનું વેદન થાય છે,

જ્ઞાનચેતના, પર્યાયમાં હોં! આહાહા..! એકલી જ્ઞાનચેતના નહિ, જ્ઞાન સાથે આનંદનું ચેતવું – વેદવું. આહા..! અનંતા ગુણોની શક્તિની વ્યક્તિનું વેદવું. આહાહા..! એને પૂર્વના કર્મનો ઉદય, અજ્ઞાનીને બંધનું કારણ છે ઈ આને બંધનું કારણ થતું નથી. આહાહા..! જુઓ! આ વીતરાગ માર્ગ. આહાહા..!

જૈન પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ તીર્થંકર વીતરાગ, એણે જેને ખાણ્યું ખોલીને બતાવ્યો કે, આહા..! તારી ખાણમાં તો પ્રભા! અનંત અનંત ગુણો ભર્યા છે. પાર ન મળે, પાર ન મળે, ભાઈ! ક્ષેત્રથી જુઓ તો નાનો શરીર પ્રમાણે લાગે છે પણ તું ભાવથી જો તો પ્રભુ પાર નથી. આહા..! એ ખાણમાં એટલા ગુણો ને એટલી શાંતિ ને એટલો આનંદ ને એટલી સ્વચ્છતા અને એટલી પ્રભુતા ભરી છે કે જે એક એક ગુણનો અંત ન આવે. અનંત ગુણની સંખ્યાનો તો અંત ન આવે... આહાહા..! અનંત અનંત ગુણની સંખ્યાનો તો અંત ન આવે પણ એક એક ગુણની શક્તિના સામર્થ્યનો અંત ન આવે. આહાહા..! એવા ગુણના વેદન આગળ ધર્મીને કર્મનો ઉદય બંધનું કારણ તે રોકાઈ જાય છે. આવી વાત છે. આટલા અપવાસ કરે માટે રોકાય જાય છે, આવું મંદિર બનાવે, પાંચ-પચાસ લાખ ખર્ચીને મંદિર બનાવે એની સાથે શું છે? લોકો બાહ્યની પ્રવૃત્તિ દેખી અને એમાંથી માપ કાઢે છે કે, આણે કાંઈક કર્યું. કર્યું, પરના કર્તાપણાની બુદ્ધિ કરી. આહાહા..!

અહીંયાં તો પ્રભુ છે એણે અંદર શું કર્યું? મહાપ્રભુ બિરાજે છે એ રાગની આડમાં પ્રભુ તને દેખાતો નથી. દરિયો મોટો પાણીથી ભર્યો હોય, ચાર હાથની પર્યાય – કપડું જો કાંઠે નાખે તો ન દેખાય, દરિયો ભર્યો ન દેખાય. એમ ભગવાન અનંત ગુણથી, શાંતિ, આનંદથી ભરેલો ભગવાન છે પણ રાગના કણની મીઠાશના પર્યાય આડે પ્રભુ દેખાતો નથી. આહાહા..! ‘કાંતિભાઈ’ આવું કોઈ દિ’ સાંભળ્યું નથી. આહા..! ‘પોપટભાઈ’ના સાળા પાસે બહુ પૈસા હતા. (એનો) છોકરો આવ્યો હતો. તમને ખબર છે? તમે ત્યાં હતા? ત્યાં આવ્યો હતો, ‘મુંબઈ’ આવ્યો હતો, પગે લાગ્યો હતો. એમ બોલ્યો, મારા બાપને આવવાનો ભાવ હતો, એમ બોલ્યો. ‘રામજીભાઈ’ હતા ને? મારા બાપને ભાવ હતો, એમ બોલ્યો. અહીં આવ્યો એટલે (બોલવું પડે). બે-અઢી અબજ રૂપિયા. ગુંચાઈ ગયા, મરી ગયા. અર...ર...ર...!

આ તો અનંત અનંત અનંત અનંત અબજો ગુણનો પાર નહિ. અનંત અબજ, હોં! અનંત અબજ જે છેલ્લો અનંત અબજમાં છેલ્લો અનંતો જેમાં નથી. આહાહા..! એવો જે ભગવાનઆત્મા, એનો જેણે પત્તો લીધો. આહાહા..! જેના પાતાળનો પાર ન મળે એનો પત્તો લીધો. કીધું હતું ને પહેલા? જગતના પાણી છે, પાતાળ કહે છે પણ એના અંત આવી જાય. પાતાળની હેડે નરક છે. ગમે એવું પાણી ઊંડું ઊંડું ઊંડું (હોય) પણ તરત પહેલી નરકનો પાસડો છે. એક હજાર જોજનમાં (છે). એના ઉપર પાણી હોય છે, પાણી અંદર નથી. આહાહા..! ચૌદ બ્રહ્માંડમાં જમીન ઘણી છે અને પાણી થોડું છે, પાતાળ થોડું છે.

આહાહા...! આ ભગવાનમાં પાતાળ ઘણું છે. આહાહા...! એવું જેને અંદર ભાન થયું તેને હવે બંધન થતું નથી. એટલે અબંધસ્વરૂપીનું વેદન આવ્યું.

અબંધસ્વરૂપી ભગવાન મુક્તસ્વરૂપ છે. આત્મા મુક્તસ્વરૂપ છે, એ મુક્તસ્વરૂપની મુક્તિ પર્યાયમાં અંશે જ્યાં મુક્તિ આવી, આહાહા...! એ આગળ બંધનની કોઈ કિંમત રહી નહિ. તીર્થંકરગોત્ર જે ભાવે બાંધે એની પણ કિંમત રહી નહિ. આહાહા...! આવે, ભાવ આવે, હોય એના મૂલ, આંક ન રહ્યા હવે. મૂલ કરતો હતો કે, ઓ...હો...! ઓ...હો...! ઓ...હો...! એ અણમૂલ ચીજને જોતાં એ રાગની મૂલની બધી કિંમત ઊડી ગઈ. આહાહા...! આવો કેવો ધર્મ ? આહાહા...! બાપુ! એણે એક સમય પણ ત્યાં નજરું કરી નથી. જ્યાં નિધાન ભર્યા છે ત્યાં એક સમય નજરું કરી નથી અને જેમાં કાંઈ છે નહિ એમાં અનંતકાળથી ત્યાં નજરુંબંધી થઈ ગઈ છે. નજરુંબંધી! આહાહા...! નજરુંથી બંધાઈ ગયો છે. આહાહા...! રાગ ને રાગના ફળ એમાં જેને નજરું બંધાઈ ગઈ છે એની નજરું અંતરમાં જાતી નથી. આહા...! અને અંતરમાં જેની નજરું ગઈ એને રાગ અને રાગના ફળની નજરું અને કિંમત રહેતી નથી. આહાહા...! ‘ઘીયાજી’ પૈસા-બૈસાની તો કંઈ ધૂળેય કિંમત નથી, અહીં એમ કહે છે. કરોડોપતિ ને અબજોપતિ ને ધૂળપતિ. ધૂળપતિ! આ ચૈતન્યપતિ! આહાહા...!

ભાવાર્થ :- ‘જેમ વૈદ્ય મંત્ર, તંત્ર, ઔષધ આદિ પોતાની વિદ્યાના બળના સામર્થ્યથી વિષની મરણ કરવાની શક્તિનો અભાવ કરે છે...’ આહાહા...! આચાર્ય દાખલો કેવો આપે છે! ‘કુંદકુંદાચાર્ય’નો દાખલો છે - ‘વિષમુજન્તો’. આ...હા...! ‘તેથી વિષ ખાવા છતાં તેનું મરણ થતું નથી, તેમ જ્ઞાનીને જ્ઞાનનું સામર્થ્ય એવું છે...’ જ્ઞાનીને આનંદ અને શાંતિ આવી છે તેથી એટલું સામર્થ્ય છે. એકલા જાણપણાની વાત નથી. આહાહા...! જ્ઞાનીને જ્ઞાનનું એટલે આત્માનું (સામર્થ્ય છે). અનંતા અનંતા અનંતા ગુણો જેટલા છે (એ) બધાનું સામર્થ્ય પર્યાયમાં ભાન થઈ ગયું છે, વેદનમાં આવી ગયું છે, ભગવાનને ભરોસે લઈ લીધો છે. આહાહા...! રાગને ભરોસે જે રમતો હતો એને આત્મા ભગવાન છે તેને ભરોસે લઈ લીધો છે. એના ભરોસા હવે ટળતા નથી. આહાહા...! એ ભરોસાની આગળ તીર્થંકરગોત્રના ભાવનો ભરોસો (તેની) પણ કિંમત ઊડી ગઈ છે. આહાહા...! આવી ચીજ છે. લોકોને ‘સોનગઢ’નું એકાંત લાગે છે, હોં! બીજું બધું ચારે કોરથી ચાલે છે ને એટલે આ એકાંત લાગે. બાપુ! છે તો એકાંત જ તે. એકાંત જ છે, સમ્યક્ એકાંત છે. આહા...!

પ્રભુ પૂર્ણાનંદનો નાથ જ્યાં અંદરમાં ઢળે છે એ સમ્યક્ એકાંત છે. આહાહા...! એની પાસે દયા, દાન ને વ્રત ને અપવાસના પરિણામની કોઈ કિંમત જ નથી. કિંમત હોય તો ઝેરની કિંમત હોય તેવી કિંમત છે. આહાહા...!

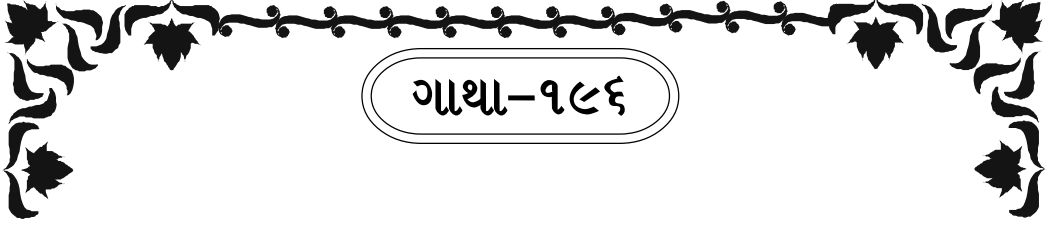
ધર્મીને આત્માનું સામર્થ્ય એવું છે કે, જ્ઞાનનું લખ્યું ને ? ‘કે કર્મોદયની બંધ કરવાની શક્તિનો અભાવ કરે છે...’ જોયું ? (ટીકામાં) છેલ્લું આવ્યું હતું ને? કર્મોદયની શક્તિ રોકાઈ

ગઈ છે, એનો અર્થ કર્યો. કર્મોદય છે અને એને લઈને રાગ થાય છે અને બંધ થાય છે એ અટકી ગયું છે, ‘અભાવ કરે છે...’ આહાહા...! ‘તેથી કર્મના ઉદયને ભોગવવા છતાં...’ જરી રાગ આવે છે, કહે છે. અને રાગને ભોગવે – વેદે પણ છે પણ એ ઝેરના વેદન લાગે છે. આહાહા...! અમૃતના ચોસલાના સ્વાદ આગળ ઝેરના – રાગના સ્વાદ એને આવતા નથી. આહાહા...! એથી એને રાગ થતો જ નથી, એમ કહે છે. આહાહા...! આવો માર્ગ સમજવો. ઓલું તો દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ ને અપવાસ (કરવાનું કહે તો) સમજાય તો ખરું. બાપુ! શું સમજાય? ભાઈ! જેમાં જન્મ-મરણ રોકાય નહિ, બાપા! એ ચીજમાં શું છે? તારા અબજો રૂપિયા દાનમાં આપ, અબજોના મંદિરો બનાવ એથી શું થયું? એ કોઈ અપૂર્વ ચીજ નથી. આહાહા...! અપૂર્વ ચીજ તો એ રાગના કણથી પણ ભિન્ન પડી અને પ્રભુનો સ્વાદ લેતા જે અનુભવ આવે... આહાહા...! એ અનુભવ આગળ કર્મની શક્તિ રોકાઈ ગઈ છે, અભાવ કરે છે.

‘તેથી કર્મના ઉદયને ભોગવવા છતાં...’ ધર્મીને ધર્મ એવી જે આનંદ અને શાંતિ એવી પ્રગટ દશા થઈ માટે. આહાહા...! ‘આગામી કર્મબંધ થતો નથી. આ પ્રમાણે સમ્યગ્જ્ઞાનનું સામર્થ્ય કહ્યું.’ સમ્યગ્જ્ઞાનનું સામર્થ્ય. સમ્યક્ – જેવી ચીજ પૂર્ણ છે તેવું તેનું સત્ય જ્ઞાન. જેવો પૂર્ણ સ્વભાવ છે, ખજાનો અનંત ગુણનો ખજાનો ભગવાન, એનું સમ્યક્ – સત્ય જેવું છે તેવું જ્ઞાન થયું. એ સમ્યગ્જ્ઞાનનું સામર્થ્ય આ ગાથામાં કહ્યું. હવે જરી વૈરાગ્યની વાત કરશે. આ અસ્તિથી વાત કરી.

એક વિચાર આવ્યો કે તીર્થંકર જેવાને માતાના પેટમાં આવવું પડે, સવા નવ માસ પેટમાં સંકોચાઈને રહેવું પડે, જન્મ લેવો પડે! આહાહા! ઇન્દ્રો જેની સેવા કરવા આવે એવા તીર્થંકરોની પણ આ સ્થિતિ! અરેરે સંસાર! આ શું છે?... વૈરાગ્ય... વૈરાગ્ય... સર્વોત્કૃષ્ટ પુણ્યના ધણી એવા તીર્થંકરને પણ માતાના પેટમાં રહેવું પડે! અહાહા! સંસારની છેલ્લી સ્થિતિની વાત છે. અરેરે પ્રભુ! આ સંસાર! સંસારની આવી સ્થિતિ વિચારતાં આંખમાંથી આંસુ ઢાલ્યા જાય! જન્મ લેવા જેવો નથી. તીર્થંકરગોત્ર કર્મને પણ ઝેરનું ઝાડ કહ્યું છે; અને જે ભાવે તીર્થંકરગોત્ર બંધાય એ ભાવ પણ ઝેર છે, વિષકુંભ છે. તીર્થંકરના અવતારને ઝેરનું ફળ કહે એ તો તીર્થંકર કહી શકે. ઝેરના ફળમાંથી ઝેર ઝેર ને અમૃતના ફળમાંથી અમૃત ઝેર. આહાહા! તીર્થંકરની તો જાત જુદી છે છતાં તીર્થંકર જેવાની પણ આ સ્થિતિ છે! આહાહા! જન્મ લેવા જેવો નથી.

આત્મધર્મ અંક-૫, જાન્યુઆરી-૨૦૦૮

ગાથા-૧૯૬

અથ વૈરાગ્યસામર્થ્ય દર્શયતિ -

જહ મજ્જં પિબમાણો અરદીભાવેણ મજ્જદિ ણ પુરિસો ।
 દવ્વુવભોગે અરદો ણાણી વિ ણ બજ્જદિ તહેવ ॥૧૯૬॥
 યથા મદ્દં પિવન્ અરતિભાવેન માદ્દતિ ન પુરુષઃ ।
 દ્રવ્યોપભોગેઽરતો જ્ઞાન્યપિ ન બધ્યતે તથૈવ ॥૧૯૬॥

યથા કશ્ચિત્પુરુષો મૈરેયં પ્રતિ પ્રવૃત્તતીવ્રારતિભાવઃ સન્ મૈરેયં પિબન્નપિ તીવ્રારતિભાવસામર્થ્યાન્ન માદ્દતિ, તથા રાગાદિભાવાનામભાવેન સર્વદ્રવ્યોપભોગં પ્રતિ પ્રવૃત્તતીવ્રવિરાગભાવઃ સન્ વિષયાનુપભુજ્જાનોઽપિ તીવ્રવિરાગભાવસામર્થ્યાન્ન બધ્યતે જ્ઞાની ।

હવે વૈરાગ્યનું સામર્થ્ય બતાવે છે :-

જ્યમ અરતિભાવે મદ્દ પીતાં મત્ત જન બનતો નથી,
 દ્રવ્યોપભોગ વિષે અરત જ્ઞાનીય બંધાતો નથી. ૧૯૬.

ગાથાર્થ :- [યથા] જેમ [પુરુષઃ] કોઈ પુરુષ [મદ્દઃ] મદ્દિરાને [અરતિભાવેન] અરતિભાવે (અપ્રીતિથી) [પિવન્] પીતો થકો [ન માદ્દતિ] મત્ત થતો નથી, [તથા એવ] તેવી જ રીતે [જ્ઞાની અપિ] જ્ઞાની પણ [દ્રવ્યોપભોગે] દ્રવ્યના ઉપભોગ પ્રત્યે [અરતઃ] અરત (અર્થાત્ વૈરાગ્યભાવે) વર્તતો થકો [ન બધ્યતે] (કર્મોથી) બંધાતો નથી.

ટીકા :- જેમ કોઈ પુરુષ, મદ્દિરા પ્રત્યે જેને તીવ્ર અરતિભાવ પ્રવર્ત્યો છે એવો વર્તતો થકો, મદ્દિરાને પીતાં છતાં પણ તીવ્ર અરતિભાવના સામર્થ્યને લીધે મત્ત થતો નથી, તેમ જ્ઞાની પણ, રાગાદિભાવોના અભાવથી સર્વ દ્રવ્યોના ઉપભોગ પ્રત્યે જેને તીવ્ર વૈરાગ્યભાવ પ્રવર્ત્યો છે એવો વર્તતો થકો, વિષયોને ભોગવતાં છતાં પણ, તીવ્ર વૈરાગ્યભાવના સામર્થ્યને લીધે (કર્મોથી) બંધાતો નથી.

ભાવાર્થ :- એ વૈરાગ્યનું સામર્થ્ય છે કે જ્ઞાની વિષયોને સેવતો છતો પણ કર્મોથી બંધાતો નથી.

ગાથા-૧૯૬ ઉપર પ્રવચન

‘હવે વૈરાગ્યનું સામર્થ્ય બતાવે છે :-’ જોયું? શું કહે છે? ભગવાન પરિપૂર્ણ પરમાત્મા, એના ભાન ને જ્ઞાન ને આનંદના નમૂના વેદ્યા, એના સામર્થ્યને લઈને કર્મનો ઉદય પણ ખરી જાય છે, એને બંધન થતું નથી. એ અસ્તિથી વાત કરી. અસ્તિ એટલે આવો આત્મા છે તેના આશ્રયે આનંદ આવ્યો માટે તેને કર્મબંધન થતું નથી તેમ અસ્તિથી કહ્યું. હવે વૈરાગ્યથી કહે છે. જેને આવા અસ્તિત્વનું ભાન થયું એને પુણ્ય અને પાપના વિકલ્પનો વૈરાગ્ય વર્તે છે. આહાહા...! જે અનાદિથી પુણ્યના પરિણામમાં રક્તપણું હતું એ વિરક્ત થાય છે. પોતાના પૂર્ણ અસ્તિત્વના પ્રેમના આનંદ આગળ એ રાગથી વિરક્ત થાય છે એનું નામ વૈરાગ્ય છે. વૈરાગ્ય કોઈ આ લૂગડાં ફેરવી નાખ્યા ને એકાદ પાતળું પહેર્યું એટલે એ વૈરાગી થયો (એમ નથી). આહાહા...! ઝભ્મો કાઢી નાખ્યો અને ઉઘાડું ધોતિયું પહેર્યું એટલે થઈ ગયા ત્યાગી (એમ નથી), બાપા! આકરી વાતું, ભાઈ! આહા...!

અહીં તો કહે છે, વૈરાગ્યનું સામર્થ્ય. ઉપર સંસ્કૃતમાં છે ને? ‘અથ વૈરાગ્યસામર્થ્યં દર્શયતિ’ અનુભવનું સામર્થ્ય બતાવ્યું પણ હવે પરથી અભાવ, પુણ્ય-પાપના બેય ભાવથી વૈરાગ્ય એનું સામર્થ્ય શું છે એ બતાવે છે.

जह मज्जं पिबमाणो अरदीभावेण मज्जदि ण पुरिसो।

द्वुवभोगे अरदो णाणी वि ण बज्झदि तहेव।।१९६।।

જયમ અરતિભાવે મદ્ય પીતાં મત્ત જન બનતો નથી,

દ્રવ્યોપભોગ વિષે અરત જ્ઞાનીય બંધાતો નથી. ૧૯૬.

આ વૈરાગ્યની વાત છે. ટીકા :- ‘જેમ કોઈ પુરુષ, મદિરા પ્રત્યે જેને તીવ્ર અરતિભાવ પ્રવર્ત્યો છે...’ દારૂ પ્રત્યે જેને તીવ્ર અરતિભાવ પ્રવર્ત્યો છે. આહાહા...! ‘એવો વર્તતો થકો,...’ પહેલી શરત આ. ‘મદિરા પ્રત્યે જેને તીવ્ર અરતિભાવ પ્રવર્ત્યો છે...’ રતિ(નો) અંશ રહ્યો નથી. આહા...! ‘એવો વર્તતો થકો, મદિરાને પીતાં છતાં પણ,...’ આહાહા...! એ તો ન્યાય આપે છે, હોં!

‘મદિરાને પીતાં છતાં પણ,...’ મદિરા ન પીવે અને ઘેલછાઈ ન થાય એ વળી જુદી વાત, પણ આ તો પીવે છે અને ઘેલછાઈ ન થાય. આહાહા...! દારૂ પીવે અને દારૂનો રસ ન ચડે. આહાહા...! ‘મદિરાને પીતાં છતાં પણ, તીવ્ર અરતિભાવના સામર્થ્યને લીધે મત્ત થતો નથી,...’ મૂર્છાઈ જતો નથી, ગાંડો થતો નથી, પાગલ થતો નથી. મદિરાને લઈને જે પાગલ થઈ જાય છે એ આ મદિરા પ્રત્યેના અપ્રેમ અને અરતિભાવને લઈને, કોઈ કારણસર મદિરા પીવું પડ્યું છતાં તે મદ એને ચડતો નથી. દારૂનો મદ એને ચડતો નથી. આહાહા...!

‘તેમ જ્ઞાની પણ,...’ ધર્મી પણ. સ્વરૂપનો રસીલો ધર્મી, આહાહા...! ‘રાગાદિભાવોના અભાવથી...’ એને રાગનો રસ ઊડી ગયો છે. સ્વરૂપના રસીકપણા આગળ જેને રાગનો રસ, ઉત્સાહ, ઉલ્લસિત વીર્ય, હોંશ, હરખ... આહાહા...! ઊડી ગયો છે. આહાહા...! તેમ ધર્મી પણ. ધર્મી એટલે આત્માના અતીન્દ્રિય આનંદના અનુભવી. આહાહા...! એ ધર્મી. આહાહા...! અતીન્દ્રિય આનંદનો નાથ પ્રભુ, એનું વેદન જેને છે તે જ્ઞાની. તે જ્ઞાની પણ. પણ કેમ (કહ્યું)? ઓલા દાડનો દાખલો લીધો ને એટલે.

‘રાગાદિભાવોના અભાવથી...’ ઓલા મદિરા પીવાવાળાને અરતિ છે. પ્રેમ નથી પણ કોઈ કારણે (પીવો પડે છે). આપણે આપે છે ને? કોઈ વખતે બાયુંને સુવાવડમાં આપે છે. એને કંઈ રસ ન હોય. વાણિયા કે બ્રાહ્મણ સુવાવડમાં એવું હોય તો સહેજ આપે છે પણ રસ ન હોય, રસ. મદિરાનું ઓલું એને ન ચડે. આહાહા...! એમ ધર્મી પણ રાગાદિભાવોના અભાવથી ભલે બીજે થોડો રાગ થાય પણ મૂળ અનંતાનુબંધી અને મિથ્યાત્વ સંબંધી જે રાગ (હતો) એ રસ તૂટી ગયો અને જે રસ અનંત કાળમાં નહોતો તે રસ આવ્યો. આહાહા...! અનંત અનંત કાળ વીત્યામાં પ્રભુનો રસ નહોતો એવો આત્મરસ જ્યાં આવ્યો... આહાહા...! એને ‘રાગાદિભાવોના અભાવથી...’ એને રાગના રસના અભાવથી.

રસની વ્યાખ્યા કરી છે ને? કોઈપણ જ્ઞેયમાં એકાગ્ર થવું. રસની વ્યાખ્યા આવે છે પહેલી – શરૂઆતમાં. ‘સમયસાર નાટક’. આહાહા...! કોઈપણ જ્ઞેયમાં એકાકાર થવું તેનું નામ રસ છે. નવ રસ નથી કહ્યા? શ્રૃંગારરસ ને અદ્ભુતરસ ને આવે છે ને? નવ. નાટક તરીકે વર્ણન કર્યું છે ને. આહાહા...! એ રસના વર્ણનમાં શાંતરસનું વર્ણન બતાવતા એ વર્ણન કર્યું છે એમાં. શાંતિ... શાંતિ. એમ અહીંયાં કહે છે, ધર્મીને પણ... આહાહા...! ધર્મી કોને કહીએ? ભાઈ! આહાહા...! આ તો અપવાસ કર્યા ને વર્ષાતપ કર્યા ને આ કર્યું, મંદિર બે-ચાર બંધાવ્યા (એટલે માને) થઈ ગયા ધર્મી. શાસ્ત્રના જાણપણા કર્યા, લ્યોને! લોકોને સંભળાવ્યા (એટલે માને) થઈ ગયા ધર્મી. આહાહા...! પરની સાથે કાંઈ સંબંધ નથી.

અહીંયાં કહે છે, ધર્મીને રાગભાવના અભાવથી રાગનો ભાવ જ નથી, અહીં કહે છે. આત્માના આનંદના રસ આગળ રાગનો રસ જ ઊડી ગયો. આહાહા...! ‘સર્વ દ્રવ્યોના ઉપભોગ પ્રત્યે...’ વજન અહીં આપ્યું. ‘સર્વ દ્રવ્યોના ઉપભોગ પ્રત્યે...’ જોયું? કોઈપણ દ્રવ્યના ઉપભોગ પ્રત્યે. આહાહા...! સ્વદ્રવ્યના જ્યાં આનંદના સ્વાદ આવ્યા... આહાહા...! અમૃતનો સાગર જ્યાં ઉછળ્યો, સમ્યગ્દર્શનમાં, સમ્યગ્જ્ઞાનમાં અમૃતરસ જ્યાં ચાખ્યા... આહાહા...! કહે છે, ‘સર્વ દ્રવ્યોના ઉપભોગ પ્રત્યે...’ ચાહે તો ઇન્દ્રને ઇન્દ્રાણીનો ભોગ હોય કે ચકવર્તીને ઇન્દુ હજાર સ્ત્રી હોય. એક સ્ત્રીની હજાર દેવ સેવા કરે. બધા દ્રવ્યો પ્રત્યે. સર્વ દ્રવ્યો લીધા છે ને? એક સ્વદ્રવ્યના પ્રેમ આગળ સર્વ દ્રવ્યનો પ્રેમ ઊડી ગયો છે. આહાહા...! એક કોર રામ અને એક કોર ગામ.

ભગવાનઆત્મા! આહાહા...! એના જેને રસ આવ્યા છે, રસ ચાખ્યા છે, કહે છે, એને પરમાં રાગાદિભાવો, સર્વ દ્રવ્યોના ઉપભોગ (પ્રત્યે) ‘જેને તીવ્ર વૈરાગ્યભાવ પ્રવર્ત્યો છે...’ આહાહા...! આહા...! સ્ત્રી આદિ હોય એને નગ્નપણું હોય અને માતા ન્હાતી હોય. ખાટલાની આડશ રાખીને અંદર ન્હાતી હોય એમાં લૂગડું આડું ન હોય અને નગ્નપણું હોય, ન્હાવા ઉભી થઈ ગઈ અને છોકરો આવ્યો, છે નજર જરીયે? આહાહા...! માતા ન્હાય છે. સામું ન જોવે. એના શરીરની સામું ન જોવે. આહાહા...! એમ જ્યાં આત્માના આનંદના સ્વાદ આગળ સર્વ દ્રવ્ય પ્રત્યે રસ ઊડી ગયો છે, કહે છે. એક દ્રવ્યના રસ આગળ સર્વ દ્રવ્યનો રસ ઊડી ગયો છે. આહાહા...! આકરું કામ ઘણું, ભાઈ!

જ્ઞાની એટલે સ્વદ્રવ્યના રસીક જીવ(ને) રાગાદિભાવના રસ અને સર્વ દ્રવ્યોના ઉપભોગ પ્રત્યેનો રસ ઊડી ગયો છે. ‘જેને તીવ્ર વૈરાગ્યભાવ...’ એકલો વૈરાગ્ય નહિ, ‘તીવ્ર વૈરાગ્યભાવ પ્રવર્ત્યો છે...’ આહા...! ‘જામનગર’માં વીસાશ્રીમાળી વાણિયા હતા. એ ચૂરમું જ ખાય, બસ! રોટલી, રોટલો નહોતા ખાતા, દરરોજ ચૂરમું જ ખાય. એમાં જીવાન છોકરો મરી ગયો. બાળી આવ્યા. એ કહે, રોટલી, રોટલા બનાવો, ભાઈ! કુટુંબ ભેગું થયું. તમને નહિ ઠીક પડે, બાપા! તમે રોટલી, રોટલો ખાધો નથી. આહાહા...! એકનો એક છોકરો બાળીને આવ્યા (અને) ચૂરમું બનાવ્યું. આ ‘જામનગર’માં બન્યું છે. નથી કોઈ ‘જામનગર’ના? વીસાશ્રીમાળી. એ ચૂરમું (ખાય અને) આંખમાંથી આંસુની ધારા ચાલી જાય છે અને ચૂરમું ખાય છે. છે રસ? આહા...! રોટલો જીવારનો કહો કે ચૂરમું કહો, એને તો બેય સરખું છે. આહા...! અરે...રે...! વ્હાલામાં વ્હાલો દીકરો એકનો એક ચાલ્યો ગયો. આહાહા...! ભાઈ! તમે બીજું ખાશો તો માંદા પડશો. તમે કોઈ દિ’ ખાધું નથી. ખોરાક જ ચૂરમાનો, બસ! આહાહા...! વસા, વસા હતા. આહાહા...! સાંભળેલું છે. એ ભાઈની આંખમાંથી આંસુ ચાલ્યા જાય (અને) ચૂરમું ખાય. એમ ધર્મીને... આહાહા...! રાગમાંથી મરી ગયો છે અને જીવતી જ્યોતને જ્યાં અનુભવી છે. આહાહા...! આ તો મરી ગયેલા છે બધા. રાગ ને મડદાં, મડદાં અચેતન અજ્ઞાન. આહાહા...!

‘તીવ્ર વૈરાગ્યભાવ પ્રવર્ત્યો છે એવો વર્તતો થકો, વિષયોને ભોગવતાં છતાં...’ એ ચૂરમું ખાય છે છતાં આંખમાંથી આંસુ ચાલ્યા જાય છે. આહા...! બીજાનો કો’ક દાખલો છે. છોકરો મરી ગયો પછી એને તમાકુ કહેવાય, શું કહેવાય તમારે? હુકો.. હુકો. હુકાનો રસ બહુ. હુકો પીવે. એ છોકરો મરી ગયો અને ઘરે આવ્યા. હુકો બંધ કર્યો. આ વ્હાલામાં વ્હાલો દીકરો ગયો હવે આ હોકો મારે શું (કરવો છે)? બંધ કરી દીધો. એટલો રસ હતો હોકાનો, બિલકુલ સામું ન જોયું. એમ આત્માના રસ આગળ પરની સામું જોતો નથી, કહે છે. ‘વિષયોને ભોગવતાં છતાં પણ, તીવ્ર વૈરાગ્યભાવના સામર્થ્યને લીધે (કર્મોથી) બંધાતો નથી.’ લ્યો. ‘એ વૈરાગ્યનું સામર્થ્ય છે કે જ્ઞાની વિષયોને સેવતો છતો પણ કર્મોથી બંધાતો નથી.’

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)